

راهکاری عملی برای کاهش آسیب های ناشی از بی حیایی در خانواده

سارا کاووسی^۱

چکیده

بی حیایی می‌تواند باعث ایجاد مشکلاتی همچون افزایش تنش و بی‌ثباتی در خانواده شود. پژوهش حاضر با استفاده از روش تحلیل مطالعاتی و بررسی متون دینی، آثار تاریخی و مطالعات اجتماعی، صورت پذیرفته و هدف از این نوشتار بررسی آسیب های ناشی از بی حیایی در خانواده در تاریخ و فرهنگ اسلام بوده و مفاهیم و اصول مربوط به راهکاری برای کاهش آسیب های ناشی از بی حیایی در خانواده به تحلیل و بررسی می‌پردازد. نتایج این پژوهش نشان داده است که استفاده از روش های تقویت ایمان و باور دینی خانواده فراهم کردن زمینه ازدواج جوانان، انتخاب دوستان با حیا و ... می‌تواند در کاهش بی حیایی موثر باشند و لذا این راهکارها می‌توانند بهبود محیط خانواده و روابط فردی را تسهیل کرده و به مقابله با آسیب های ناشی از بی حیایی کمک کنند.

کلید واژه ها: آسیب، خانواده، حیا، راهکار

^۱مدرسه علمیه حضرت زینب(سلام علیها)، استان خوزستان،
شهرستان ایذه

s.kavoshi77@gmail.com

مقدمه

در طول تاریخ تمدن، در خانواده به عنوان کوچکترین اجتماع بشری همواره اهمیتی خاصی داشته در محیط خانواده روابط گوناگونی پدید می‌آید. مهم‌ترین آنها روابط متقابل میان پدر و مادر با فرزندان و روابط میان زن و شوهر است. اسلام آموزه‌های فراوانی را برای زیباسازی این روابط توصیه می‌کند و الگوهایی را نیز به همگان نشان می‌دهد. اسلام خانواده را از مهم‌ترین و اساسی‌ترین واحدهای اجتماعی میدانند که بنای آن بر الفت و همدلی و همدمی استوار و این بنا محبوب‌ترین بناها در پیشگاه خداوند است روابط آن بر مودت و رحمت پایه گذاری شده و گرمی کانون خانواده مورد توجه عمیق اسلام است تعالیم اسلامی شخصیت واقعی انسان را در مدنظر دارد و نیکبختی و سعادت زوجین را در سایه عقد و پیمان ازدواج با در نظر داشتن معیارهای انتخاب همسر تضمین میکند در عین خواستاری لذت و خوشی برای زن و مرد روابط آنها را بر مبنای ضابطه اندیشیده ای قرار میدهد. اسلام زندگی خانوادگی را بر مبنای حقوق و مسؤولیت قرار میدهد و در آن وظیفه هر یک از اعضاء معلوم و مشخص است در عین آنکه گذشت و فداکاری زوجین برای گرمی کانون و استواری آن اصلی است اسلام قائل است اصلاحات از خانوادهها باید شروع شوند و زن و شوهر مسلمان باید بهای حیات اجتماعی را در خانواده پی ریزی نمایند. خانواده نظامی دارد که از سوی خالق، بشر همانکس که به همه ریزه کاریها و ظرافت و لطافت حیات او آگاه است و برای بشریت سعادت و نیکبختی میخواهد و در کارش اشتباهی و لغزشی نیست تهیه و تدوین شده است در نتیجه برای انسان بدبختی و تأسف و تأثیری نخواهد بود و موجبات سکون و آرامش واقعی زوجین از هر سو فراهم است.^۱

ضرورت پرداختن به این مساله این است که بی‌حیایی می‌تواند به طور جدی به روابط خانوادگی آسیب بزند و به دلیل اهمیت حفظ سلامت روابط خانوادگی، نیاز به راهکارهای کاهش آسیبهای احتمالی است.

امروزه بیش از هر عصری ضروری است درباره خانواده ها بحثها و ارشادهائی صورت گیرد نخست از آن بابت

^۱ قائمی، علی، **نظام حیات خانواده در اسلام**، ص ۱۵، تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۸۸ ه. ش.

که در هیچ عصر و دوره ای بشریت تا این اندازه در رابطه با خانواده دچار سقوط و انحطاط نشده بود. ثانیاً بدین اندازه انسانها از دست پخت فکری و فلسفی خود دچار سرخوردگی هیچگاه بدین نشده بودند و ثالثاً در هیچ عصری آوای تعالیم جانبخش اسلامی و معرفی اسلام بعنوان یک تز حیاتبخش و انقلاب آفرین جا نیفتاده بود. بشریت امروز چشم به سوی اسلام دارد و میخواهد ببیند اسلام در این رابطه چه میگوید و برای نجات انسان از بدبختیها و بیچارگی های موجود چه تزی را ارائه میدهد. دنیای امروز بر اساس تحقیقات و بررسیهای صاحب نظران به جایی رسیده است که نیکو در می یابد که اگر خانواده ها سالم و استوار باشند بسیاری از مسائل مربوط به حیات اجتماعی سروسامان مییابند و اگر خانواده را که خشت بنای اولیه اجتماعی است از عوامل لغزش دور سازیم جامعه تا حدود زیادی سر و سامان پیدا خواهد کرد.^۱

مفهوم شناسی

معنای لغوی حیا

حیا در لغت، عبارت است از انقباض (گرفتگی) نفس و انزوا (دورگزینی) از کار زشت به جهت ترس از مذمت مردم^۲ یا دگرگونی حال و انکساری که به جهت ترس از آن چه عیب شمرده و نکوهش میشود، حاصل می گردد.^۳ راغب اصفهانی این گرفتگی روح و نفس و ترک زشتی را به خاطر زشتی عمل می داند نه برای ترس از مذمت مردم.^۴

علامه مجلسی در مسئله حیا می فرماید: «حیا، ملکه ای است که موجب گرفتگی نفس از ارتکاب کار زشت می شود و باعث خودداری نفس از انجام کاری بر خلاف آداب از ترس سرزنش می گردد.^۵ حیا (ح) و (ی) و (ا) که دارای دو معناست: / یکی از آنها خلاف مرگ و موت و دیگری (استحیاء) است که ضد

^۱ قائمی، علی، **نظام حیات خانواده در اسلام**، ص ۱۴، تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۸۸ ه ش.

^۲ طریحی فخرالدین، **مجمع البحرین**، ج ۱، ص ۴۸۲، ۱۳۷۵ ه ش.

^۳ طریحی فخرالدین، **مجمع البحرین**، ج ۱، ص ۶۱۱، ۱۳۷۵ ه ش.

^۴ علوی مرضیه، **جلوه های حیا در روابط خانوادگی**، ص ۲۳، قم: مرکز نشر هاجر، ۱۳۹۶ ه ش.

^۵ رهبر روح الله، **چند پرسش و پاسخ اساسی درباره حجاب**، ص ۸۸، قم: پیام مقدس، ۱۳۸۹ ه ش.

وقاحت است معنای اول همان معنای زندگی (حیات و حیوان است که ضد مرگ است و از این جهت باران (حیا) نامیده شده که به وسیله آن زمین زنده می‌شود و معنای دیگر (استحیت) است که از مصدر استحیا اخص شده است در اینجا (حیا) به معنای فرج شتر ماده و رحم آن است.^۱

اصل و ریشه حیا از (حیی) حی است که یک معنایش خلاف مرگ است و دیگر استحیاء است که ضد وقاحت می‌باشد.^۲

و اما واژه (استحیاء) مرجع و مسندش برمی‌گردد به حفظ نفس از ضعف و نقص و دوری از عیب و زشتی و تباهی و آنچه نفس را زشت می‌کند از سوی دیگر طلب سلامت و زندگی کامل و در یک معنا ضد واژه (وقاحت) است. آنچه از این تعاریف به دست می‌آید شباهت در چند ویژگی است: ریشه مشترک با حیا به معنی زندگی و خلاف مرگ که خالی از لطف نیست؛ گویی وجود حیا در انسان قرابتی با زندگی معنویش دارد همچنین شامل تغییر حالت نفس شامل انقباض و گرفتگی و دوری از زشتی می‌شود.^۳

تعاریف اصطلاحی حیا

سید شریف علی بن محمد جرجانی در تعاریفات این چنین حیا را تعریف نمود: «حیا گرفتگی نفس است از یک شی یا چیز و ترک آن به علت ترس از نکوهش در مورد آن؛ و آن دو نوع است:

الف) حیا نفسانی

آن است که خداوند متعال به طور ذاتی در نفوس و وجود همه موجودات قرار داده است نظیر شرم از کشف عورت و جماع بین مردم.

ب) حیای ایمانی

آن حیایی است که مومن را از انجام گناه منع می‌کند به خاطر ترس از مقام حضرت باری تعالی.

^۱ قاسمی شهری، سید علی، *علل و آثار کاهش حیا و افزایش بی حیایی و راهکارهای برون رفت از این وضعیت*، دانش نامه علوم قرآن و حدیث، سال سوم شماره ششم، صفحات ۱۱۹ تا ۱۶۰، ۱۳۹۵ ه. ش.

^۲ مصطفوی، حسن، *تفسیر روشن*، ج ۲، ص ۳۶۹، بی تا.

^۳ قاسمی شهری، سید علی، *علل و آثار کاهش حیا و افزایش بی حیایی و راهکارهای برون رفت از این وضعیت*، دانش نامه علوم قرآن و حدیث، سال سوم شماره ششم، صفحات ۱۱۹ تا ۱۶۰، ۱۳۹۵ ه. ش.

فخرالدین رازی: «حیا حالت شکستگی و انکسار و دگرگونی که انسان را فرا می‌گیرد دانسته است به جهت ترس از نکوهش و عیب‌گویی دیگران.

ملاصدرا باب حیا در کتاب شرح اصول کافی خود می‌نویس: «حقیقة اصل الحیاة انکسارا» یعنی حقیقت ریشه ی حیا شکستگی نفس است.

«حیا و انحصار نفس و انفعالش از ارتکاب محرمات شرعی و فعلی و عرفی است از روی حذر و نکوهش و ملامت و آن اعم از تقوا است چه تقوا اجتناب از گناهان (فقط شرع است و حیا اعم از این بوده اجتناب از هر چیزی است که عقل و عرف نیز آن را ناپسند می‌شمارد و از این صفات شریف نفس است.

کمال الدین عبدالرزاق کاشانی در مجموعه رسائل و مصنفات خود حیا را اینگونه تعریف می‌کند: «در حیا انحصار نفس است از خوف صدور قبایح و تا در طنیت او شعور به ردیلت نقصان و فضیلت کمال و وجوب هرب از آن و طلب این مرکوز نباشد این معنی درو پیدا نگردد با دقت در تعاریف فوق نکات زیر استنباط می‌شود:

_ به یقین حالت حیا در مواجهه با عمل ناپسند رخ می‌دهد که مخالف هر سه حریم عرف، شرع و عقل است
_ حالت نفسانی و روانی ناشی از آن عبارت است از:

انقباض و انحصار و گرفتگی و شکستگی نفس.^۱
_ نتیجه حیا، ترک آن عمل ناپسند است به سبب ترس از نکوهش و سرزنش دیگران.

_ توجه به عاقبت عمل حرام و واکنش اجتماع و ترس از مذمت.^۲

خانواده:

واژه "خانواده" در لغتنامه دهخدا به زن و فرزندان و خویشاوندان نزدیک هر شخص^۳ و اصطلاحاً به واحد اجتماعی

^۱ قاسمی شهری، سید علی، *علل و آثار کاهش حیا و افزایش بی‌حیایی و راهکارهای برون رفت از این وضعیت*، دانش نامه علوم قرآن و حدیث، سال سوم شماره ششم، صفحات ۱۱۹ تا ۱۶۰، ۱۳۹۵ ه. ش.

^۲ علوی مرضیه، *جلوه های حیا در روابط خانوادگی*، ص ۲۴، قم: مرکز نشر هاجر، ۱۳۹۶ ه. ش.

^۳ دهخدا علی اکبر، *لغتنامه دهخدا*، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، جلد ۳، ص ۱۹۵. ۱۳۷۷ ه. ش.

در حاکمیت رفتارهای عقیفانه در عرصه زندگی داشته و به شدت از معاشرت های مشکوک، مختلط، رفت و آمدهای خلاف شرع و خارج از موازین اخلاقی پرهیز می نماید. البته لازمه این غیرت ورزی آن است که خود مرد نیز اهل عفت و تقوی باشد تا بتواند در پاک دامنی خانواده و عقیف بودن زن و فرزندان مؤثر واقع شود.^۱

آموزش عمومی

این نوع از آموزش به صورتهای زیر قابل انجام است: استفاده از منابر و مکانهای سخنرانی عمومی در مناسبتهای مختلف شاید بتوان گفت پتانسیل نهفته در این آموزش بسیار وسیع تر و فراگیرتر از انواع آموزشهای دیگر است؛ به این دلایل علقه و علاقه خاص مردم به روحانیت بعنوان مبلغان مذهبی و حتی کسانی که معمم، نبوده ولی مبلغ مذهبی میباشند؛ جذاب بودن سخنرانیها و مواعظ برای مردم چرا که با فطرت آنها قابل سازگار است؛ حضور همگانی از زن و مرد و پیر و جوان، اصناف مختلف با سنین متنوع؛ با توجه به اجباری نبودن و بالابودن سطح رضایت مندی برای حضور، افراد میزان تأثیرگذاری آن از دیگر نوع آموزشها بیشتر است؛ اثرگذاری گفتار چهره به چهره به این نوع از آموزش جلوه و عظمت بیشتری میدهد، خصوصیت مهمی که آموزشهای نوع دوم که ذیلاً می آید فاقد آن است .

البته با پیشرفت فضای رسانه ای و ظهور تلفن همراه و اینترنت و بمباران اطلاعات به کاربران، لازم است در ریخت و شکل و اسلوب سخنرانیها نیز تغییری ایجاد گردد؛ به صورتی که جذابیت لازم را برای جذب مستمع داشته باشد. استفاده از رسانه های نوشتاری و شنیداری و دیداری در این محدوده که شامل روزنامه ها، صدا و سیما، اینترنت، فضای مجازی

^۱ صفی یار مسعود ، **راز حجاب** ، صص ۸۳ تا ۸۴ ، قم: انتشارات نورالسجاد ، ۱۳۸۹ ه ش.

(تلگرام و دیگر نرم افزارهای موجود است، این نوع آموزش به علت تعداد کاربران فوق العاده زیاد با سنین و جنسیت و ویژگیها و صفات. ، مختلف ، دارای جایگاه ویژه ای است و لذا باید ت بد توجه ویژه ای هم به آن نمود:

چاپ و انتشار مقالات مختلف و مستمر و جذاب در ارتباط با موضوعات مورد نیاز و کاربردی جامعه مثل موضوع مورد نظر این مقاله (حیاء) در روزنامه ها و مجلات و نشریات تهیه و پخش تیزرهای تبلیغاتی ،معناگرا فیلمها و سریالهای جذاب باسناریوهای ،قوی، پخش سخنرانیهای مرتبط، دعوت از کارشناسان ،دینی روانشناسان و جامعه شناسان و انجام مناظره های مفید در جهت ارتقاء سطح کیفی و کمی مستمعین. علل و آثار کاهش حیا و افزایش بی حیایی و راه کارهای برون رفت از این وضعیت ایجاد کانالهای فراوان توسط نهادها و سازمانهای مختلف دینی نظیر وزارت خانه های مرتبط با حوزه دین و فرهنگ حوزه های علمیه دانشگاههای علوم قرآن و حدیث دانشگاههای علوم انسانی نویسندگان و اندیشمندان و سخنرانان مساجد و پایگاههای بسیج و دیگر مراکز فرهنگی این شمه ای بود از آنچه که میتوان و میبایست در حوزه ی آموزش عمومی انجام داد تا حصول نتیجه ی مدنظر به بهترین نحو و سریعترین زمان ممکن انجام پذیرد.^۱

نتیجه گیری

نگاه دقیق به جامعه ی فعلی کشورمان و شناخت بزنگاههای آن ما را به این امر آگاه میکند که عنوان دوران بی حیایی عنوانی مناسب با وضعیت فرهنگی موجود است. در پژوهش حاضر سعی گردید از ابعاد و زوایای مختلف و طبق آیات و روایات و سخنان اندیشمندان دینی حداقل شناختی از موضوع محوری حیاء که از امهات اصول اخلاقی است فراهم آید.

^۱قاسمی شهری سید علی، *علل آثار کاهش حیا و افزایش بی حیایی و راهکارهای برون رفت از این وضعیت*، دانش نامه علوم قرآن و حدیث، سال سوم، شماره ششم، پاییز و زمستان ۱۳۹۵، صص ۱۶۰-۱۱۹

حیاء به عنوان عامل بازدارنده و وادارنده نقشی مهم در نظم دهی به رفتار و گفتار انسان بعد فردی دارد و از این جهت میتواند نقشی قوی و مستحکم و مؤثر در تنظیم ضربان نبض جامعه ایفا کند و سبب سامان بخشی و نظم دهی به هنجارهای افراد درون آن بعد جمعی شود در نقطه مقابل « وقاحت و بی حیایی دارای پیامدهای سوئی است که علاوه بر خلل در رفتارهای طبیعی فرد و انحراف، آن سبب تبدیل هنجارها به ناهنجاریها و جابجایی ارزشها با ضد ارزشها میشود و این همان گرایش به بی نظمی و اختلال در نظم موجود جامعه می باشد.

با بررسی علل و آثار کاهش حیا و افزایش بی حیایی مشخص گردید حیاء اگرچه دارای جایگاه منیع و رفیعی در معارف دینی و فضایل اخلاقی است، چنان که شایسته است، مورد تحلیل و تجلیل در نزد پژوهشگران و متخصصان علوم دینی حال حاضر کشورمان قرار نگرفته است. از سوی دیگر حساسیتی نیز از سوی متولیان امور تعلیم و تربیت نسبت به وقاحت و آثار جبران ناپذیر آن مشاهده نمی شود. پیشنهاداتی نیز در باب ترویج و نشر فرهنگ حیا مندی و مبارزه با ضد فرهنگ آلوده و ویرو و ویروسی وقاحت که غرب و هالیوود مبلغ آن است که در این مقاله ارائه گردید.

وبا توجه به اینکه حیا یک دستور الهی است و در فرمایشات معصومین تأکید بسیاری در خصوص آن شده پس بایستی ابتدا در نهاد خانواده و سپس اجتماع فرهنگ سازی شود. در صورت شکوفائی فرهنگ حیا و استفاده صحیح و به جا و خداپسندانه از آن، گذشته از آن که کانون خانواده به سعادت مندی و مهرورزی توأم با عواطف شایسته ی انسانی می رسد زمینه ی شکوفائی یک جامعه سالم و پویا و سعادت مند و مترقی و برخوردار از علم، دانش تعهد و تخصص نیز مهیا می گردد.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم

۲. نهج البلاغه

۳. انصاریان حسین، **عرفان اسلامی شرح مصباح الشریعه**، ج ۱۲، ص ۳۵۲، قم: ناشر دارالعرفان، ۱۳۸۶ ه. ش.
۴. اسحاقی، سید حسین، **مروارید عفاف (کاوشی در حیا، غیرت و حجاب)**، ص ۲۱، قم: نشر مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۶ ه. ش.
۵. پسندیده عباس، **غنچه های شرم (نگاه نو به مفهوم حیا)**، ص ۱۲۹ - ۱۳۰، قم: موسسه علمی فرهنگی دارالحديث، ۱۳۸۶ ه. ش.
۶. پسندیده عباس، **کتاب پژوهشی در فرهنگ حیا**، قم: دارالحديث، ص ۳۶۶، ۱۳۹۳ ه. ش.
۷. حق جو محمد حسین، **نجات از کم رویی (شناخت، عوامل آثار، درمان و پیشگیری)** قم: انتشارات انصارالمهدی ص ۲۲، ۱۳۷۴ ه. ش.
۸. حسین خانی، هادی، **تربیت الگویی زنان در قرآن**، ص ۹۳، تهران: مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۲ ه. ش.
۹. حسینزاده، عباس، صص ۱۳۰-۱۳۱، **مدیریت پروژه**، تهران: انتشارات الگو، ۱۳۹۳ ه. ش.
۱۰. حسینی نیشابوری سید علی اکبر، **سخنرانی های استاد ناصر رفیعی ویژه خانواده** قم: دارالمبلغین ج ۳ ص ۶۸ تا ۷۰، ۱۳۹۷ ه. ش.
۱۱. حاجیان اسماعیل، **اخلاق مهدوی**، تهران: موسسه فرهنگی نبأ، ص ۱۳۷، ۱۳۹۷ ه. ش.
۱۲. دهخدا علی اکبر، **لغتنامه دهخدا**، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ج ۳، صص ۱۹۵، ۱۳۷۷ ه. ش.
۱۳. رهبری روح الله، **چند پرسش و پاسخ اساسی درباره حجاب**، قم: پیام مقدس، صص ۹۳ تا ۹۴، ۱۳۸۹ ه. ش.
۱۴. رضایی اصفهانی، محمد علی، **روابط دختر و پسر**، ج ۷، صص ۲۵۶ - ۲۵۷، قم: پژوهش های تفسیر و علوم قرآن، ۱۳۸۶ ه. ش.
۱۵. ساروخانی باقر، **جامعه شناسی خانواده**، تهران: انتشارات سروش، ه. ش.، ص ۴۳، ۱۳۹۲ ه. ش.
۱۶. صفی یار مسعود، **راز حجاب**، صص ۸۳ تا ۸۴، قم: انتشارات نورالسجاد، ۱۳۸۹ ه. ش.
۱۷. طریحی فخرالدین، **مجمع البحرین**، ج ۱، ص ۴۸۲، ۱۳۷۵ ه. ش.
۱۸. علوی مقدم، محمدرضا، **فرهنگ اصطلاحات روز**، ص: ۳۲۱-۳۲۲، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۹ ه. ش.
۱۹. علوی سید مرضیه، **جلوهای حیا در روابط خانوادگی**، قم: حوزه علمیه قم مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواران مرکز نشر هاجر صص ۱۲۷ تا ۱۴۴، ۱۳۹۶ ه. ش.
۲۰. قاسمی شهری، سید علی، **علل و آثار کاهش حیا و افزایش بی حیایی و راهکارهای برون رفت از این وضعیت**، دانش نامه

علوم قرآن و حدیث ، سال سوم شماره ششم ، صفحات ۱۱۹ تا ۱۶۰ ، ۱۳۹۵ ه ش.

۲۱. ق

قائمی ، علی، **نظام حیات خانواده در اسلام**، ص ۱۴، تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۸۸ ه ش.

۲۲. هاشم زاده سید مهدی، **شرح وصیت پیامبر به اباندر** ، اصفهان: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان ص ۱۲۱ تا ۱۲۳ ، ۱۳۹۰ ه ش.

۲۳. مصطفوی، حسن، **تفسیر روشن**، ج ۲، ص ۳۶۹، بی تا.